

„De christelijke of kerkelijke status quo is niet veilig te stellen door missie. Integendeel: missie zet aanvankelijk alles op losse schroeven. Een missionair christendom is verontrust en verontrustend. Het wil immers niet slechts een oud erfgoed aanpassen of bevestigen, doch ook en vooral zichzelf en de wereld omvormen. Daardoor verontrust het echter ook de samenleving. Het plaatst immers vraagtekens bij allerlei vanzelfsprekendheden. Als er wordt gesproken over ‘identiteit’ waarvan we ons moeten ‘vergewissen’ alvorens te missioneren, moeten we dit dan ook gedifferentieerd verstaan. Christelijke identiteit is niet eens en voor altijd af te grenzen, te fixeren of veilig te stellen. Zij is integendeel dynamisch; ze overschrijdt voortdurend grenzen en gaat steeds weer op nieuwe situaties in. Christelijke ‘identiteitsbevestiging’ stabiliseert daarom niet, maar brengt in beweging. Het christelijke geloof is een weg.”

R. Polak, Mission in Europa, Innsbruck/Wien 2013

**NAAR EEN DUURZAME, DUS FLEXIBELE IDENTITEIT
INLEIDING INTRODUCTIEDAG 10 DECEMBER 2013 KLOOSTER
WITTEM**

Hoe realiseren wij in ons werk aan de school waarde, zin en betekenis? Anders gevraagd: wat inspireert ons bij ons werk? En hoe uiten we die inspiratie? De vraag wordt ook vaak geformuleerd als de vraag naar ons zelfverstaan of onze identiteit bij datgene wat we doen. Wie zijn we als we handelen? Er zijn verschillende benaderingen mogelijk, om deze vraag te beantwoorden.

1. Het institutionele aanbod van identiteit: de deductieve weg

De eerste benadering bestaat in het scheppen en koesteren van de institutionele identiteit van de school. Deze benadering vormt ook het vertrekpunt van onze scholen in Bonn en Essen, hoewel zij daar is vermengd met andere benaderingen.

Concreet bestaat de benadering erin dat de school zichzelf verstaat als onderdeel van een specifieke levensbeschouwelijke traditie. Uit die traditie worden waarden en perspectieven afgeleid, die leidend zijn voor het functioneren van de school op alle niveaus. In deze benadering redeneren wij dus als volgt: “Wij zijn een katholieke school; wij zijn een redemptoristenschool etc. En dat betekent dat wij in ons werk in het bijzonder oog hebben voor bepaalde aspecten.” De traditie als voorgegeven stuurt en richt onze aandacht en energie.

Waarde en betekenis, inspiratie en identiteit zijn in deze benadering met andere woorden een institutioneel aanbod en een voorgegevenheid. Ze worden deductief ingezet als vertrekpunten waaruit al het andere volgt en waaraan al het andere wordt geijkt: beleid, bestuursstijl, pedagogische prioriteiten, methodes, buitengewone faciliteiten en praktijken.

Deze benadering – hier ideaaltypisch beschreven – komt in onze tijd aan haar grenzen, als ze zichzelf verabsoluteert.

Ten eerste wordt zij ervaren als uniformerend, terwijl de concrete dagelijkse schoolcontext juist lijkt te vragen om pluriformiteit. Ze wordt ervaren als disciplinerend, terwijl individuele leerlingen maar vooral professionals gehecht zijn aan autonomie en zelfsturing, niet alleen in hun dagelijkse werk, maar ook in het uitdrukken en formuleren van hun zelf verstaan.

Ten tweede is er iets, wat nog belangrijker is dan deze individuele autonomie. Niet alleen de professional, maar ook het beroep van leraar als zodanig kent een autonomie. Deze autonomie wordt ook erkend door het zogenaamde ‘sociale denken’ van de kerk - bijvoorbeeld in de van toepassing zijnde documenten van het Tweede Vaticaanse Concilie (m.n. GS en GE).

Hierbij moet natuurlijk worden aangetekend dat die zelfde leer ook wijst op een voortdurende spanning tussen enerzijds de autonomie en anderzijds de evangelische ‘ambitus’ waarin zij is ingebed. Maar hoe dan ook: het beroep kent zijn eigen wetmatigheden. Die kunnen in botsing komen met een opgelegd een te ver doorgevoerde institutionele identiteit. (Denkt u maar aan de discussies of er wel biologisches mag worden gegeven volgens de evolutietheorie. Een te ver doorgevoerde identiteit van boven af leidt tot vervreemding.)

(In die zin ligt er een belangrijke intuïtie in dat klassieke mopje uit de katholieke lagere school. U kent het wel. De zuster die les geeft vraagt aan de kleuters: “Wat is dit? Het zit hoog op een tak in de boom, heeft bruine veertjes en kwettert.” Waarop één verveelde leerling zegt: “Ik zou denken: een mus. Maar als u het vraagt zal het wel weer het kindje Jezus zijn.” Het is een flauw en versleten grapje geworden, maar het drukt intuïtief uit, dat en hoe identiteitsbeleid kan ontsporen en disfunctioneel kan worden.)

2. Professioneel zelfverstaan als vertrekpunt: de inductieve weg

Deze observatie brengt ons op de tweede benadering. Bij deze benadering wordt de omgekeerde weg bewandeld, de inductieve. Zin en betekenis, waarde en inspiratie worden gezocht in de autonome identiteit van het beroep als zodanig ofwel in het professionele zelfverstaan. Dat betekent geenszins dat er sprake is van pragmatisme. Het uitgangspunt is namelijk dat in het beroep als zodanig een besef van waarde, zin en betekenis besloten ligt.

Niet alleen, maar bij uitstek bepaalde beroepen zijn zin-geladen, zoals de beroepen in de gezondheidszorg en het onderwijs. U als leraar bent immers als zodanig bezig met het realiseren van waarden, bij alles wat u doet. U draagt bij de volwassenwording van jonge mensen. U helpt en ondersteunt hen om gelukkige en gelukkig makende mensen te worden. U draagt zo ook bij aan het welzijn en welslagen van de samenleving.

In de inductieve benadering worden zingeving en waarden dan ook niet gezocht in een a priori en institutioneel vastgelegde identiteit, doch in een gespreksproces waarbij van de beroepsopvattingen en werkervaringen van enkelingen wordt uitgegaan. Vaak worden deze gesprekken gefaciliteerd door experts die zich bedienen van klassieke en meer moderne dialogoormethodes. Overigens kan dit wel degelijk ertoe leiden dat er iets gezamenlijks wordt geformuleerd, als een vorm van tijdelijke, provisorische consensus.

Ook deze benadering kent haar grenzen. Ze loopt het risico van individualisme. De beroepsmatige autonomie, waarop terecht wordt gewezen, is soms moeilijk te onderscheiden van individueel autarkiestreven. Ook wordt de kans van een harmonieus gesprek misschien te sterk geromantiseerd. En los van dit alles: de werkelijkheid waarin we leven is te complex, om te worden gereduceerd tot een spanning tussen enerzijds de autonomie en anderzijds de instituties.

3. Vloeibare identiteit

We zagen dat de twee beschreven benaderingen aan grenzen komen. Omdat ze te uniformiserend en disciplinerend kunnen zijn, professionele autonomie schaden of juist individualiserend zijn. Maar er is een radicaler probleem.

Wat de deductieve en inductieve weg gemeenschappelijk hebben is tweeledig. Ze gaan beide uit van identiteit als

(a) iets stabiels, als iets wat vastligt en

(b) iets wat concentrisch en introvert is, iets wat in het binnenste of 'hart' van een persoon of een traditie of gemeenschap ligt.

Beide hangen samen. Identiteit kan immers stabiel zijn dankzij het feit dat ze ergens verankerd ligt, waar de omgeving geen invloed kan uitoefenen.

Juist hier begint een kritiek vanuit de menswetenschappen en de wijsbegeerte, de bijbel, de theologie - en vooral de mystiek. Vanuit deze hoek wordt er juist op gewezen dat identiteit

(a) vloeibaar is en

(b) iets excentrieks en extraverts is.

Ook deze beide kenmerken hangen met elkaar samen. Identiteit is juist vloeibaar doordat en voor zover zij naar buiten is gericht. Daarmee maakt zij zich immers beïnvloedbaar en kwetsbaar. Identiteit staat voortdurend op het spel, omdat zij staat in een multipolair krachtenveld, waarin tal van factoren een rol spelen: de belangrijke anderen ver weg en dichtbij (niet in de laatste plaats God als de Belangrijke Ander bij uitstek); de tradities, gemeenschappen en instituten; de grote geschiedenis en mijn levensgeschiedenis. Alle polen en krachten in het veld oefenen invloed op elkaar uit, dagen elkaar uit, verrijken en herijken elkaar, maken elkaar onzeker en destabiliseren elkaar. Binnen dat krachtenveld is identiteit dus allesbehalve stabiel.

Maar verzet ons geloof zich daar dan niet tegen? Leveren we ons zo niet uit aan de waan van de dag? Vraagt ons geloof niet om een stabiele identiteit? Ik meen echter dat de hier geschetste opvatting niet op gespannen voet staat met onze geloofstraditie.

Ten eerste denk ik dat deze gedachte van een vloeibare identiteit door en door Bijbels is. Bijbels verstaan gaat het bij identiteit immers niet om de weg naar binnen, maar de weg naar buiten, naar de anderen, naar de wereld. Zelfs de weg naar God, zegt de Joodse wijsgeer Levinas, is een weg uit ons zelf naar buiten. Pas als we die weg zijn gegaan, kunnen we, rijker geworden en veranderd, terugkeren naar binnen. In de brief in de Filippenzenbrief heeft dit inzicht zijn klassieke uitdrukking gevonden, waar het model voor ons mens-zijn wordt gegeven in de lijdende dienstknecht die zich ontledigt. Deze denkwijze vormt overigens de rode draad in de geschiedenis van de westerse mystiek.

Ten tweede is deze gedachte in lijn met het Tweede Vaticaanse Concilie. Juist als wij willen weten wie en wat wij als christenen en kerk zijn – zegt het Concilie - moeten we erop uittrekken en op zoek gaan naar de tekenen van de tijd, de sporen van God in de wereld. Deze tekenen en sporen zijn vaak te vinden op onooglijke plaatsen en nauwelijks hoorbare geschiedenissen en verhalen, de ‘anders-plaatsen’ (heterotopieën), zoals H. J. Sander ze noemt met een neologisme. Die plaatsen en geschiedenissen vinden we in het leven van elke dag – ook in het beroepsmatige leven - als we onze ogen ervoor open houden.

De derde benadering, die uitgaat van deze observaties, betekent concreet en praktisch dat de professionals individueel en als groep in staat worden gesteld om met het genoemde krachtenveld om te gaan. Ze worden gecoacht om een duurzame identiteit te ontwikkelen. Je kunt ook zeggen: een *duurzame spiritualiteit*. Dit is een spiritualiteit die hen in staat stelt zich ontspannen, open en vrijmoedig te bewegen in het krachtenveld, zonder zich krampachtig te verschansen in een geharnaste ‘identiteit’. Deze duurzame spiritualiteit is de open en gastvrije spiritualiteit van de bijbel en de mystiek, de spiritualiteit van de ‘ontleding’.

Conclusie: een duurzame identiteit

Het denken over inspiratie in de zin van identiteit en zelfverstaan is onderhevig aan ontwikkeling. We zijn nu in een fase waarin we identiteit en zelfverstaan als zodanig als beweeglijk zijn gaan zien. Een identiteit en zelfverstaan die hieraan toegeeft en flexibel is, beweegt mee met een veranderende cultuur. Zij is daardoor duurzaam.

Eric Corsius, Klooster Wittem, 10 december 2013.